

ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ ПЕРЕХОДУ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Національний університет біоресурсів та природокористування України

Анотація

Встановлено, що екологічна ситуація у сільських населених пунктах потребує системних досліджень і узагальнення наявної інформації, що є основою для розробки місцевих стратегій та планів дій для забезпечення якісного і безпечного рівня життя мешканців сільських населених пунктів.

Ключові слова: сільські території, сталий розвиток, екологічні індикатори, навколишнє середовище.

Abstract

It is established that the ecological situation in rural settlements requires systematic research and generalization of available information, which is the basis for the development of a local strategy and action plans for the safe living of the inhabitants of rural settlements.

Keywords: rural areas, sustainable development, environmental indicators, environment.

Вступ

Найважливішою проблемою сучасності є реалізація стратегії сталого розвитку, яка проголошена на останніх міжнародних форумах провідними вченими, політиками і суспільними діячами з усього світу. Головними складовими цієї стратегії є екологічні, економічні та соціальні аспекти, а найважливішою задачею останніх десятиріч – гармонізація цих складових.

Наявний стан розвитку підприємництва, малого і середнього бізнесу в межах сільських територій не в змозі на належному рівні вирішити проблеми забезпечення зайнятості населення і створення нових робочих місць, що, у свою чергу, дало б змогу підвищити рівень якості життя сільського населення. Доходи сільського населення на чверть нижчі, ніж у населення малих міст, та удвічі менші, ніж у великих містах. Рівень соціальних та інституціональних послуг, що отримує сільське населення, також залишається досить низьким.

У межах багатьох сільських територій спостерігається критична екологічна ситуація, зумовлена проявом різних, як природних, так антропогенних чинників, зокрема деградацією ґрунтів, забрудненням земельних угідь, поверхневих і ґрунтових вод, накопиченням побутових відходів на несанкціонованих сміттєзвалищах тощо.

Відтак, сьогодні існує потреба в комплексному підході до вирішення основних проблем розвитку сільських територій України, в основу якого доцільно закладати принципи сталого розвитку.

У проекті “Концепції сталого розвитку сільських територій”, який з’явився у 2014 р., зазначено, що сільська територія є “історично сформованою у законодавчо визначених межах системною сукупністю, що поєднує в собі адміністративно-територіальну (сільські поселення, сільські ради тощо) та територіально-функціональну належність, що характеризується певним способом життя, відмінним від міського” [1]. Цей документ окреслює спектр економічних, соціальних та екологічних питань, які необхідно вирішити для досягнення сталого розвитку сільських територій. Реалізація концепції передбачається за такими напрямками: а) підвищення рівня якості життя сільського населення; б) охорона та збереження природних ресурсів у сільській місцевості; в) розвиток сільської економіки; г) удосконалення системи управління сільськими територіями; д) освіта та інформаційно-консультаційне забезпечення [2].

В останні роки напрацюванню теоретико-методологічних засад сталого розвитку регіонів присвячено чимало наукових робіт. Серед них варто виділити публікації Г.О. Білявського, Л.Г. Мельника, В.О. Кучерявого, А.П. Прищепи, О.А. Брежицької, Л.В. Клименка та інших.

Основна увага дослідників спрямована на вирішення соціальних, демографічних та економічних проблем різнофункціональних територій [3]. Поряд з цим, важливим вбачається вивчення екологічних аспектів сталого розвитку і забезпечення екологічної та енергетичної безпеки регіонів.

Метою нашого дослідження є аналіз актуальних питань та тенденцій розвитку сільських територій України на шляху реалізації принципів сталого розвитку.

Результати дослідження

Необхідною передумовою сталого розвитку суспільства та важливим чинником добробуту населення є здоров'я нації та її спроможність відтворювати себе в наступних поколіннях. Належний рівень охорони здоров'я та безпечне довкілля входять до числа ключових критеріїв соціального та економічного прогресу. Саме тому забезпечення здоров'я нації повинно стати однією із стратегічних цілей розвитку суспільства.

Досягнення цієї цілі передбачає не просто боротьбу із захворюваннями чи їх профілактику, а й забезпечення здорового і безпечного довкілля, включаючи чисту і доступну воду, чисте повітря, безпечну і ефективну переробку відходів, доступність повноцінного харчування, збереження і поліпшення структури народонаселення.

Основними потенційними загрозами здоров'ю мешканців досліджуваної сільської території (село Велика Снітинка Фастівського району Київської області) є забруднення довкілля, а також дія таких специфічних факторів, як *спосіб життя* (неякісне і нераціональне харчування, зловживання алкоголем та паління), *соціально-економічні проблеми* (нерівність, бідність, низькі доходи, відсутність належної достовірної інформації), *старі та нові заразні хвороби* [4].

Ці загрози є характерними не лише для села Велика Снітинка, а і для багатьох районів, областей України. В той же час для села Велика Снітинка характерні специфічні проблеми, що посилюють дію цих потенційних загроз на здоров'я населення та демографічну ситуацію. До них відносяться наступні:

- Зменшення народжуваності, скорочення тривалості життя, висока дитяча смертність.
- Висока частка людей пенсійного віку з тенденцією до її подальшого зростання (старіння населення).
- Недостатнє фінансування сфери охорони здоров'я та низька якість медичних послуг.

У зв'язку зі складною екологічною ситуацією та соціально-економічними умовами зростає захворювання органів дихання (перевищення ГДК окремих поліютантів) та органів травлення, що є наслідком незбалансованого харчування та недоїдання. Результати опитування місцевих жителів представлені на рис. 1.

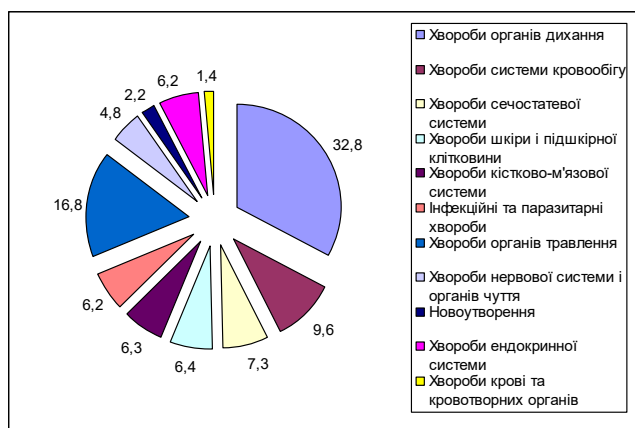

Рис.1 Питома вага головних захворювань сільських жителів в їх сумарній кількості, с.Велика Снітинка Київської області, %

Охорона природного середовища є важливою ціллю сталого розвитку. Збереження природи є критичним фактором виживання людини як біологічного виду. Зростання кризових явищ як на глобальному рівні, так і на локальних територіях може призвести до екологічної катастрофи різного масштабу [5].

Збереження природи не може бути успішним в умовах панування господарських моделей, які ігнорують природний фактор та не враховують його цінність і вартість [6]. В таких умовах збереження

природи завжди буде розглядатись як другорядне та мало важливе завдання. Тому таку ціль необхідно розглядати у трьох основних аспектах:

- *природоохоронному*, що передбачає збереження, охорону та захист природних екосистем, включаючи збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, захист рідкісних та зникаючих видів рослин і диких тварин;
- *економічному*, який передбачає раціональне використання природних ресурсів з одночасним їх відтворенням (принципи збалансованого природокористування), причому вартість використаних природних ресурсів та вартість їх відтворення повинні розглядатися невід'ємними складовими частинами нової економічної моделі на принципах сталого розвитку.
- *природо-відтворювальному*, що включає заходи по відтворенню зруйнованих екосистем через часткове або повне виведення територій з господарського використання, відновлення лісів, очистку водойм, рекултивіацію територій, що зазнали активного антропогенного впливу.

Використання, збереження, охорона та відновлення природних ресурсів — землі, повітря, води, біологічної різноманітності та ландшафтів повинно бути спрямованим на забезпечення їх довгострокової соціальної, економічної та екологічної придатності як для теперішнього, так і майбутніх поколінь.

Висновки

Опрацювання статистичних матеріалів щодо соціально-демографічних процесів, характерних для українського села, дає можливість зробити такі висновки: відсутність робочих місць, транспортного сполучення, дошкільних закладів та шкіл, закладів охорони здоров'я, об'єктів культурно-побутового та соціального призначення призвели до міграції молоді у міста й за кордон у пошуках роботи і кращого життя, у селі залишилися переважно люди пенсійного віку. Все це спричинило демографічну кризу на селі, коли смертність переважає над народжуваністю і призводить до деградації та занепаду сільських населених пунктів. Не краща й екологічна ситуація сільських поселень. Ґрунти сільських селітебних територій є мало обстеженими, а щодо якості сільськогосподарської продукції, вирощеної на цих територіях, — ще менше відомостей. Проте результати багаторічних досліджень свідчать, що часто ґрунти саме таких територій містять широкий спектр забруднювачів, а відповідно і продукція, вирощена на них, може бути забруднена різними токсикантами. Повномасштабних моніторингових досліджень цих територій в Україні ніколи не проводили.

Встановлено, що екологічна ситуація у сільських населених пунктах потребує системних досліджень і узагальнення наявної інформації, що стане основою для розробки місцевих стратегій та планів дій для безпечної життєдіяльності мешканців сільських населених пунктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про схвалення Концепції розвитку сільських територій: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 995-2015р від 23.09.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80#Text>
2. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 489-2017р від 19.07. 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/489-2017-%D1%80#Text>
3. Кононенко О.Ю. Актуальні проблеми сталого розвитку: навчально методичний посібник / О.Ю. Кононенко. —К.: ДП «Прінт сервіс», 2016. — 109 с. https://geo.knu.ua/images/doc_file/navch_lit/posibnik_Kononenko.pdf
4. Підгорний А.З., Самоєнкова О.В., Ольвінська Ю.О., Вітковська К.В. Соціально-демографічна статистика: Підручник // За заг. ред. канд. екон. наук, професора А.З. Підгорного. — Одеса : ФОП Гуляєва В.М., 2016. — 424 с. <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6428/1/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.pdf>
5. Гор А. Земля у рівновазі. Переклад з англ.: Інститут сталого розвитку. К.: Інтелсфера, 2002. 312 с
6. Мельник Л. Г., Хенса Л. (Бельгія) Соціально-економічний потенціал устойчивого розвитку: Практикум. Суми: “Університетська книга”, 2007. 335 с.

Пустова Світлана Олександрівна — аспірантка кафедри загальної екології, радіобіології та безпеки життєдіяльності, Національний університет біоресурсів та природокористування, Київ, e-mail: pustova85@gmail.com

Боголюбов Володимир Миколайович — д.пед.наук, професор, завідувач кафедри загальної екології, радіобіології та безпеки життєдіяльності, Національний університет біоресурсів та природокористування, Київ, e-mail: volbog@ukr.net

Pustova Svitlana O. — Postgraduate student of the Department of General Ecology, Radiobiology and Life Safety, National University of Life and Environmental Sciences, Kyiv, e-mail: pustova85@gmail.com

Bogoliubov Volodymyr M. — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of General Ecology, Radiobiology and Life Safety, National University of Life and Environmental Sciences, Kyiv, e-mail: volbog@ukr.net